

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАЛЕНТИНИ ВОЛОШИНОЇ**

КАФЕДРА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА**

Студентки 2 МАППЗ групи
Освітньої програми Початкова освіта.
Психологія
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Чернявської Анни Сергіївни

Науковий керівник: **Лазаренко Н.І.**,
докторка педагогічних наук, професорка

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ	
1.1. Дефінітивний аналіз основних понять дослідження.....	8
1.2. Проблема морального виховання молодших школярів засобами художнього слова в психолого-педагогічній літературі.....	17
1.3. Аналіз практики використання літературних творів у системі морального виховання на уроках читання.....	29
Розділ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ.....	43
2.1. Зміст та особливості роботи з морально-етичного виховання учнів початкової школи.....	43
2.2. Особливості розкриття морального потенціалу текстів для дитячого читання.....	50
2.3. Методи та прийоми опрацювання творів різних жанрів на уроках читання.....	62
2.4. Організація, хід і результати експериментальної роботи з морального виховання молодших школярів	73
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ	95

ВСТУП

Морально-етичний рівень людини залежить від багатьох зовнішніх факторів, серед яких – система суспільних відношень, національні традиції, діяльність освітньо-виховних закладів, побут, стосунки в сім'ї. Проблема морального виховання молоді як засобу соціалізації особи, інтегрування її в громадянське життя в усі часи турбувала суспільство, і сьогодні на загальнодержавному рівні вона розглядається як один з основних напрямків у реалізації національної освітньої політики. Розбудова суспільства за принципами соціальної справедливості, демократії, гуманізму, толерантності неможлива без сформованості цих якостей у більшості членів цього суспільства. Проблеми формування моральності особи покладено в основу загальнодержавних освітніх програм: Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Національної доктрини розвитку освіти України, Концепції національного виховання та ін.

Одвічні духовні цінності в сучасній молоді необхідно формувати, спираючись на наукові знання психології дитини і за умови використання нагромадженого віками досвіду в світовій та вітчизняній педагогіці. Шлях до цієї мети – введення учнів у культуру. Він полягає у засвоєнні ними правил існування, що вироблені людством у цілому і рідним народом зокрема.

Проблемам розвитку моральної свідомості учнів, формуванню моральних почуттів і переконань присвячені праці видатних педагогів О. Захаренко, С. Логачевської, О. Савченко, В. Сухомлинського, Я. Чепіги та ін.

Теоретичні основи виховання у дитини моральних якостей, з'ясування їх суті й умов формування знайшли висвітлення в працях І. Беха, Л. Божович, О. Киричука, Г. Костюка, О. Скрипченка та ін.

Важливим вважаємо те, що українська виховна традиція відповідає вимогам і принципам гуманістичного, особистісно орієнтованого, дитиноцентричного виховання. «Традиція української освіти засвідчує такий

факт: будь-яка навчальна інформація, тобто зміст освіти, обов'язково має виховний характер» – зазначає М. Пантюк [46, 5]. Українська народна педагогіка або етнопедагогіка, як підґрунтя педагогіки наукової, доводить, що традиційна виховна парадигма українців ґрунтувалася на моральних категоріях добра, справедливості, честі, гідності. Про це свідчать народні засоби виховання – пісні, казки, байки, приказки, прислів'я, легенди, оповідання, які ґрунтувалися на загальнолюдських цінностях. У них обов'язково добро перемагало зло, читач чи слухач завжди усвідомлював, що моральні категорії є вічними, що ставлення до моралі у суспільстві має бути здоровим, що моральне здоров'я етносу вимірюється його ставленням до людини та найважливіших загальнолюдських цінностей.

У наш час, коли сучасне життя разом із ЗМІ швидше руйнують у підростаючого покоління об'єктивні знання та моральні цінності, ніж розбудовують їх, особливу роль відіграє книга. Читання – це духовне джерело кожної вихованої людини. Художня дитяча література виступає важливим засобом виховання, її виховний потенціал потрібно реалізовувати з урахуванням нових соціокультурних обставин.

В оновлених програмах початкової освіти зазначається, що метою курсу «Літературне читання» є «виховання основ морально-ціннісного ставлення до навколишнього світу, людей, самого себе відповідно до правил і норм загальнолюдської моралі, виховання любові до Батьківщини» [70, 18]. У процесі вивчення художньої літератури здійснюється мовленнєвий, морально-етичний, літературний, естетичний, інтелектуальний розвиток школярів, виховується дитяча особистість. Під час читання формується ставлення дитини до навколишньої дійсності, збагачуються почуття, розвивається творча уява, значною мірою задовольняються творчі інтереси молодшого школяра.

На уроках літературного читання діти мають нагоду ознайомитись із прикладами для наслідування певних типів поведінки у вирішенні моральних ситуацій, а тому під впливом художніх текстів у дітей формуються моральні

мотиви поведінки, розвивається здатність співчувати, співпереживати, відчувати почуття провини, сорому, совісті, обов'язку, відповідальності, емпатії, власної гідності тощо [70]. Для цього потрібно здійснювати такий підхід до твору, який налаштовує читача на розкриття морального потенціалу літературного тексту і можливість перенесення позитивних висновків на особистісний рівень.

Методичні аспекти змісту і методів літературного читання у початкових класах розробляли І. Гудзик, О. Джежелей, Т. Завадська, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін.

У психолого-педагогічних дослідженнях детально описана структура, ефективні форми та прийоми морального виховання. Проте методи та прийоми роботи над художнім текстом, які поступово привчають читачів відчувати ідею твору і морально-етичний потенціал його підтексту, є недостатньо дослідженими. Практична значущість проблеми використання художнього тексту на уроках літературного читання з метою морального виховання молодших школярів і, з іншого боку, недостатнє теоретичне обґрунтування та методична розробленість окремих її аспектів стали основою вибору теми дослідження: «Моральне виховання молодших школярів засобами художнього слова».

Об'єкт дослідження: процес морального виховання молодших школярів на уроках літературного читання.

Предмет дослідження: прийоми опрацювання художнього тексту на уроках літературного читання з метою формування морально-етичних якостей дітей молодшого шкільного віку.

Мета кваліфікаційної роботи: виявити оптимальні шляхи роботи над художнім текстом на уроках літературного читання в першому класі, що спрямовані на розкриття морального змісту твору і сприйняття його молодшими школярами.

Гіпотеза: якщо на уроках літературного читання під час аналізу змісту текстів цілеспрямовано і всебічно опрацьовувати їхній виховний потенціал,

це буде сприяти формуванню в учнів навичок морального сприймання літературного твору, до яких можна віднести: зацікавленість мотивацією поведінки героїв, морально-етичний аналіз їх вчинків, продукування власних оцінних суджень.

Реалізація зазначеної мети вимагає вирішення таких *завдань*:

- опрацювати педагогічну, психологічну і методичну літературу з проблеми дослідження і визначити можливості використання літературних творів різних жанрів у системі морального виховання молодших школярів;
- ознайомитися з практичним досвідом учителів з аналізу дитячих творів у контексті формування в дітей моральних якостей;
- розробити експериментальні дидактичні матеріали з формування морального підходу до сприймання літературних текстів першокласниками;
- апробувати розроблену систему роботи в практиці початкової школи.

У результаті проведення кваліфікаційного дослідження використовувались такі *методи*: аналіз педагогічної та психологічної літератури, спостереження за навчально-виховним процесом, анкетування, опитування, аналіз та узагальнення досвіду вчителів, метод педагогічного експерименту.

База дослідження: Малофонтанський опорний заклад освіти Куяльницької сільської ради Подільського району Одеської області (1 клас (14 учнів, експериментальний клас) та Гидеримська початкова школа-філія Малофонтанського опорного закладу (1 клас (16 учнів, контрольний клас).

Наукова новизна полягає в тому, що описано зміст та особливості роботи з морально-етичного виховання учнів початкової школи; визначено особливості розкриття морального потенціалу текстів для дитячого читання; запропоновано методи та прийоми опрацювання творів різних жанрів на уроках читання в аспекті формування моральних якостей учнів початкової школи.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у вивченні й узагальненні педагогічних засад формування моральних якостей

молодших школярів; розроблені та запроваджені в освітній процес початкової школи методичних матеріалів.

Апробація основних положень дослідження відбувалась у процесі експериментальної роботи в школі, шляхом участі в науково-практичних конференціях:

- XXI міжуніверситетській студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання культури мовлення» (21 лютого 2024 р., м. Вінниця) (тема: «Педагогічні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художніх творів»);

- Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти» (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024 р.) (тема: «Чернявська Анна. Проблема морального виховання дітей в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського»).

За матеріалами дослідження опубліковано статті:

1. Чернявська Анна. *Моральне виховання молодших школярів під час опрацювання художніх творів. Українська дитяча література: здобутки й перспективи розвитку*: Збірник статей. Упор. Лапшина І.М., Віннічук А.П. Вип. 6. Вінниця: ВДПУ, 2024. С. 71-75.

2. Чернявська Анна. Проблема морального виховання дітей в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. *Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти*: збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024 р.) / редкол.: Н. Олійник, В. Імбер, Н. Казьмірчук, Г. Кіт, Н. Комарівська, Л. Любчак, Н. Стахова, Ю. Бондар; за заг. ред. Н. Олійник. Вінниця, 2024. Вип. 1. С. 209-213.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку літератури та додатків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балютіна К., Сосновська М. Зростаєте справжніми людьми (В.Сухомлинський Покинуте кошеня). *Початкова школа*. 2008. №9. С. 34.
2. Бех І.Д. Виховання сучасної вузівської молоді. *Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи*: зб. наук. праць. Київ: Знання, 2000. 520 с.
3. Білецька І. Вирішення моральних завдань як метод виховання цінності іншої людини. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 15-17.
4. Білозерська С.І. Молодший школяр як суб'єкт моральної поведінки. Моральна свідомість та самосвідомість особистості: монографія / за ред. проф. М.В. Савчина, доц. І.М. Галяна. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2009. С. 117-133.
5. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільних закладах: Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1993. 327с.
6. Бондар Л. С. Виховання моральних цінностей у школярів. *Початкова школа*. 2000. № 12. С. 45-48.
7. Бондар Л.С. Сухомлинський В.О. Про виховання у дітей загальнолюдських духовних цінностей. *Початкова школа*. 1994. №9-10. С.8-11.
8. Буяльський Б.А. Поезія усного слова: Азбука виразного читання: Книга для вчителя. Київ, 1990. 255с.
9. Васянович Г. Предмет, функції і завдання педагогічної етики. Вибрані твори: у 7 т. Т. 3: Педагогічна етика: навчальний посібник. Львів: Норма, 2015. 420 с. С. 5-55.
10. Вашуленко М. Виховний потенціал текстів букваря – першої навчальної книги з рідної мови. *Початкова школа*. 2008. №8. С. 15-18.
11. Вашуленко М. Літературна творчість В.О. Сухомлинського в нових підручниках для початкової школи. *Початкова школа*. 2003. № 9. С. 3-5.
12. Вашуленко М.С., Скрипченко Н.Ф. Буквар : Підруч. для 1 кл. Київ: Освіта, 2007. 143с.

13. Вітковська Н.С., Зорька Н.М. Педагогічні аспекти роботи над прислів'ями з молодшими школярами. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2007. № 21. С. 33-37.

14. Вікова і педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук. Київ: Каравела, 2008. 400 с.

15. Вишневецький О. Віра і релігія в контексті сучасного українського виховання. *Рідна школа*. 1999. С. 3-7.

16. Гуменникова Т. Першооснови моральної культури. *Початкова школа*. 1995. № 4. С. 14-16.

17. Даниляк Р.З. Формування моральності як результату морального виховання молодших школярів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип. 20 (1-2016). Ч.1. Кам'янець-Подільський, 2016. 364 с. С. 50-55.

18. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Кабінет міністрів України. Постанова № 896 від 03.11.1993. URL: <http://ua-info.biz/legal/baseri/ua-rmexzr/index.htm>

19. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://surl.li/vmcwcf>

20. Закон України «Про освіту» (Із змінами, внесеними згідно із Законами, останній: [№ 940-VIII від 26.01.2016](#), ВВР, 2016, № 10, ст.100). URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ ru/ 1060-12](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/1060-12)

21. Зорька Н.М., Потапова Т.А. Підготовка студентів до драматизації у роботі з дітьми. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. №28 2009. С. 171-175.

22. Клименко Л. Г. Людина починається з добра. *Розкажіть онуку*. 2008. № 11. С. 75-76.

23. Комарівська Н.О., Лапшина І.М. Використання елементів сучасних інноваційних технологій у формуванні інтересу до дитячої літератури в дітей дошкільного віку. *II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інноваційні технології в дошкільній освіті»*. Переяслав-Хмельницький. 28-29 березня 2019. С.44-48.

24. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. Київ: «Школяр», 1997. С. 88-92, 98-101.

25. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. URL: <http://surl.li/qcjm bm>

26. Концепція Нової української школи. URL: <http://surl.li/olagzo>

27. Копієвська Л. В. Сухомлинський про виховання моральної краси. *Дошкільне виховання*. 2003. № 9. С. 5-6.

28. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ, 1989. 634 с.

29. Критерії моральної вихованості молодших школярів. Книга для вчителів / За ред. І. Беха, С. Максименка. Київ, 1989. 96 с.

30. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога. *Наукові записки ВДПУ. Серія : Філологія (мовознавство)*: зб. наук. пр. Вінниця, 2016. Вип 23. С. 36–42.

31. Лазаренко Н. І. Нові вимоги до професіоналізму вчителя в умовах євроінтеграції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. № 54. С. 100-106.

32. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / С.І. Дорошенко, М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко та ін. / За ред. С.І. Дорошенка. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Вища школа, 1992. 398с.

33. Міхелі С. Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу. *Початкова школа*. 2003. №9. С.5-11.
34. Мовчун А.І. Мовні скарби: Вивчення прислів'їв та приказок у школі: Навчально-методичний посібник. Київ: Либідь, 2000. 184с.
35. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене. Київ, 2001. 608с.
36. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Київ, 2005. 624с.
37. 41Навчання і виховання учнів 1 класу: Методичний посібник для вчителів / Упор. О.Я. Савченко. Київ: «Початкова школа», 2002. 464с.
38. Наказ МОН від 23.03.2018 № 283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи». URL: <http://surl.li/bylvwt>
39. Національна доктрина розвитку освіти. URL: <http://surl.li/kqdcum>
40. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. URL: <http://surl.li/exncea>
41. Наукові основи методики літератури. Навчально-методичний посібник / За редакцією Н.Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344с.
42. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. Київ, 2010. 368 с.
43. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
44. Павленчук В. Любов педагога до дітей як важлива умова духовно-морального виховання Початкова школа. 2004. № 6. С. 10-11.
45. Палюх З. Погляди Я.Ф. Чепіги на моральне виховання дітей. Початкова школа. 1997. № 9. С. 44-47.
46. Пантюк М.П. Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи: історико-педагогічний аспект: монографія. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2010. 398 с.

47. Пархоменко Н. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. *Початкова школа*. 1997. №7. С.44-48.
48. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2000. С. 249-250.
49. Педагогіка: Навчальний посібник / В.М. Галузяк, М.І. Сметанський, В.І.Шахов. 2-е вид., випр. і доп. Вінниця: «Книга – Вега», 2003. 416 с.
50. Прилепська Н.В., Данильченко Н.Г. Нетрадиційні уроки позакласного читання в початковій школі. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2 (42). С. 229-234.
51. Прокопова О. Казка як ефективний засіб збагачення морального досвіду школярів. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 4. С. 24-27.
52. Резнік Я.Б. Пояснювальне читання в початковій школі. Київ, 1967. 88 с.
53. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник [для вчителів і методистів початкового навчання]. 2-ге вид., доповн., переробл. Київ: Богданова А.М., 2009. 226 с.
54. Савченко О. Українська мова та читання: Підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Частина 2. Київ: УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с.
55. Савченко О.Я. Урок у початкових класах / Навчально-методичний посібник. Київ: Освіта, 1993. 224 с.
56. Сакун Р.І. Проблема спілкування батьків і дітей. Педагогічний такт батьків. *Розкажіть онуку*. 2006. № 3-4. С. 134-135.
57. Семез А. В. О. Сухомлинський про роль учителя у вихованні моральних цінностей учнів. *Початкова школа*. 2003. №9. С. 18-22.
58. Синькевич М. Досвід роботи з морально-естетичного виховання. *Позакласний час*. 2006. № 7-8. С. 67-75.

59. Сідлецька О.В. Моральне виховання молодших школярів (методичні поради, дидактичний матеріал). *Початкове навчання та виховання*. 2006. № 19-21. С. 80-92.

60. Стельмахович М. Виховний ідеал української народної педагогіки. *Початкова школа*. 1998. № 6. С. 1-5.

61. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка: навчально-методичний посібник [для студентів пед. інститутів і університетів]. Київ: ВМН, 1997. 232 с.

62. Сухомлинська О. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики. *Шлях освіти*. 2006. № 1. С. 2-8.

63. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибр. твори: в 5-ти т. Київ, 1976. Т. 1. С. 209-402.

64. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 9-278.

65. Сухомлинський В.О. Слово вчителя у моральному вихованні. Вибрані твори: У 5-ти т. Т. 5. Київ, 1997. С. 321-330.

66. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві // Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 2. С. 419-655.

67. Сухомлинський В.О. Чиста криниця: казки, оповідання, етюди: Для сімейного читання / Упоряд. О.В. Сухомлинської. Київ: Веселка, 1993. 287с.

68. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори: У 5-ти т. Т. 2. Київ, 1976. С. 147-416.

69. Татенко В.А. Шляхи формування особистості учня. Київ, 1985. 356 с.

70. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: <https://bit.ly/3C2GSY1>

71. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. URL: <https://bit.ly/3c56N6Y>

72. Тищенко С. Моральні цінності // Енциклопедія освіти // Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с. С. 525-526.

73. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Академвидав, 2003. 528с.

74. Чередніченко Н.П., Федько Н.О. Дитина і духовність: Розробка тем: (Тести, ігри, вікторини). *Розкажіть онуку*. 2007. №5. С. 64-70.

75. Чужа Н. Душі народної криниця (Вивчення українських прислів'їв у початковій школі). *Початкова школа*. 1999. №11. С.16-18.

76. Шемишуріна А.І. Моральне виховання школярів. *Виховна робота в школі*. 2005. № 7. С. 6-4.

77. Шульга Л. Діагностика сформованості моральних переконань в учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2005. № 2. С. 4-6.

78. Юрчишин Г. Урок читання за творами В. О. Сухомлинського. *Початкова школа*. 2008. № 9. С. 6-7.

79. Яворська Г. Г. Дидактичні матеріали для виховання ввічливих учнів: Вікторини. Анкетування. *Позакласний час*. 2005. № 7-8. С. 99-104.

80. Ярошно Л. Роль книжки в житті людини. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2003. № 4. С. 103-106.

81. Kolesnik Kateryna, Komarivska Nadiia. Children's speech development in the process of collective creative activity. Sustainable Development: Modern Theories and Best Practices: Materials of the Monthly International Scientific and Practical Conference (March 31 - April 1, 2022) / Gen. Edit. Olha Prokopenko, Aleksander Sapiński, Tallinn: Teadmus OÜ, 2022, P. 136-139.

82. Kolesnik K., Oliinyk N., Komarivska N., Kazmirchuk N., Imbe V. Future-Teacher Soft Skills Development in the Context of Ukraine's Integration into the European Higher Education Area. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 2023. Vol. 22, No. 2, pp. 413-431 <https://ijlter.org/index.php/ijlter/article/view/6935>